

Дорофєєва Лілія Максимівна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Ужгородського національного університету,

начальник юридичного управління Закарпатської митниці

м. Ужгород, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО ДЛЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Переважає більшість проблем з окресленої в заголовку тематики стосується випадків, коли юридична особа намагається отримати статус потерпілого у ході досудового розслідування, заявити про завдану їй кримінальним правопорушенням шкоду, подати цивільний позов, оскаржити бездіяльність слідчого, або відмову у визнання її потерпілою тощо.

Ми пропонуємо поглянути на такий статус з протилежного боку та обговорити правозастосовні проблеми, які виникають в практичній діяльності митних органів, які необґрунтовано залучаються до участі в кримінальних провадженнях в якості потерпілого.

Окреслимо схематично обставини, в яких опинилась одна із митниць: правоохоронний орган порушує кримінальні провадження відносно посадових осіб за правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин або у сфері службової діяльності (до прикладу: несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї; або складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів). Дії посадових осіб, з приводу яких пред'явлені обвинувачення, стосуються

безпосереднього здійснення митниками митного контролю та митного оформлення індивідуально визначених товарів. Оцінку правомірності чи протиправності таких дій ми залишаємо за межами нашої статті – в кримінальному провадженні. Нас буде цікавити правовий статус митниці (в якій проходять службу ці посадові особи) з огляду на те, що слідчими на власний розсуд, без законних підстав винесені постанови про визнання її потерпілим в таких кримінальних справах.

Відповідно до статті 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути, зокрема, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (на відшкодування якої вона має право згідно п. 10 ч. 1 статті 56 КПК), а розмір такої шкоди має бути належним чином підтверджений.

Частиною другою статті 55 КПК України визначено, що права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Інформація митниці, яка надавалась на запит правоохоронного органу з приводу обставин здійснення певного митного оформлення, на якій ґрунтується постанова про визнання потерпілим, за своїм змістом та висновками не є заявою про вчинення щодо митниці кримінального правопорушення. Заява про залучення до провадження як потерпілого митним органом також не подавалась.

Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, кримінально-процесуальне законодавство передбачає право слідчого визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. Оскільки митниця жодним чином не давала згоду на визнання її потерпілою в цих справах, за відсутності такої згоди особа може бути залучена до кримінального провадження виключно як свідок[1, ст. 55].

Принципово важливою, на нашу думку, є та обставина, що внесення можливих несанкціонованих змін до автоматизованих систем Державної митної

служби України, в яких здійснюється фіксація митних формальностей, не утворює підстав вважати такі дії завданням майнової шкоди конкретній митниці, у зв'язку з тим, що по-перше, такі автоматизовані системи є власністю не митниці, а Держмитслужби; а по-друге, відсутня власне майнова шкода.

Крім того, відповідно до Митного кодексу України, митниця утворюється як територіальний орган Держмитслужби без статусу юридичної особи. Митниця є митним органом, який у зоні своєї діяльності безпосередньо здійснює митну справу, забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи, а також реалізацію делегованих повноважень Державної митної служби України як її відокремлений підрозділ [2]. Повноваження в частині володіння автоматизованою інформаційною системою та інформацією, що в ній створена, митницям не делеговані.

Так само факт підроблення офіційних документів посадовою особою митного органу, навіть якщо воно призвело до неправомірного звільнення від сплати митних платежів, які спрямовуються до Державного бюджету, не може розцінюватись як завдання майнової шкоди конкретній митниці.

Враховуючи відсутність майнової шкоди, а також ту обставину, що митниця не є юридичною особою, відповідно до вимог статті 55 КПК України, вона не може бути потерпілим у таких кримінальних провадженнях. У зв'язку з наведеним, для митниці постає питання процесуальних можливостей припинення такого статусу.

Справа в тому, що кримінально-процесуальне законодавство не передбачає можливості ні для фізичних, ні для юридичних осіб оскарження постанови слідчого про визнання потерпілим на досудовому провадженні. Стаття 303 КПК (п. 5 ч. 1) допускає можливість оскарження на цьому етапі кримінального провадження лише рішення про відмову у визнанні потерпілим. Навіть якщо на таку постанову подати скаргу як на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого (прокурора, дізнавача), такі скарги не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду лише під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 КПК (ч.2 ст. 303 КПК).

Враховуючи обмежене коло питань, що вивчаються судом у підготовчому засіданні, єдине, що може зробити митниця, керуючись підпунктом 3 пункту 3 статті 314 КПК України, звернутись до суду з клопотанням про повернення обвинувального акту у кримінальному провадженні у зв'язку з невідповідністю обвинувального акту вимогам статті 55 КПК України. У випадку задоволення такого клопотання сторона обвинувачення або оскаржує рішення в апеляційному порядку, або усуває невідповідності і знову скеровує справу до суду. В обох випадках маємо значну втрату часу, що не сприяє швидкому, повному та неупередженому розслідуванню і судового розгляду. Поряд з цим, для забезпечення виконання обов'язків потерпілого, передбачених ст. 57 КПК, державний орган неефективно витрачає фінансові та людські ресурси.

На нашу думку, з урахуванням того, що завданнями кримінального провадження є не лише захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а й охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, вважаємо доцільним доповнити ч.1 ст. 303 КПК та надати можливість юридичним особам оскаржувати на досудовому розслідуванні рішення прокурора, слідчого, дізнавача про визнання їх потерпілим.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Tex>.